

3 בפברואר 2019

שלום רב,

הנדון: בחירות 2019 – קידום זכויות המיעוט הערבי בישראל – סוגיות שונות

לקראת הבחירות והקמת ממשלה וכנסת חדשה, אנו פונים אליכם לבקשכם לפעול לקידום של זכויות הבסיסיות של המיעוט הערבי בישראל, אשר מהווה כ-20% מאזרחי המדינה.

להלן סוגיות מרכזיות שאנו מבקשים להפנות תשומת לבכם אליהן:

1. המאבק בחוק הלאום

ביום 26.7.2018 פורסם בספר החוקים חוק יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי ("חוק הלאום"), לאחר שאושר בכנסת ביום 19.7.2018 ברוב של 62 תומכים, 55 מתנגדים ושני נמנעים.

חוק הלאום – כשמו כן הוא – עיגן בחוק יסוד את זהותה של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי. בשל כך ולשם כך נקבעו בחוק, כפיל בחנות חרסיה, הסדרים גורפים ופוגעניים ברמה הסמלית, המשפטית והפרקטית, המקבעים ומחדדים את ההיררכיה המעמדית שהייתה קיימת בפועל ערב חקיקת החוק בין האזרחים היהודים והערבים במדינה, ומכפיפים באופן מסוכן וחסר תקדים את זהותה של ישראל כמדינה דמוקרטית להגדרה הלאומית היהודית, מאיימים על זכויות האדם הקולקטיביות והפרטיות של כלל האזרחים, ופוגעים באופן בוטה בזכויות המיעוט הערבי.

כך למשל, קובע סעיף 1(ג) לחוק הלאום כי "מימוש הזכות להגדרה עצמית לאומית במדינת ישראל ייחודי לעם היהודי", זאת בניגוד לנורמות המשפט הבינלאומי, המכירות בזכותם הבסיסית של מיעוטי מולדת להגדרה עצמית במסגרת מדינות רוב לאומי. בנוסף, סעיף 4, שכותרתו "שפה", ממשיך במגמה של נישול הזכויות של האזרחים הערבים בישראל על ידי הגדרת השפה העברית כשפה הרשמית במדינה והתייחסות לשפה הערבית, שהייתה שפה רשמית בארץ ושפתו של מיעוט המולדת הערבי בה הרבה לפני קום המדינה, לשפה בעלת "מעמד מיוחד" בלבד, תוך שהוא מותיר את שאלת ההשלכות של הגדרה זו לגבי "השימוש בשפה הערבית במוסדות ממלכתיים או בפניהם" להסדרה בחוק רגיל, הכפוף גם הוא, מטבע הדברים, לעקרונות המנחים שבחוק הלאום.

סעיף 7 לחוק היסוד, סעיף "ההתיישבות היהודית", המסוכן שבסעיפיו, קובע בחוק יסוד, כי לפיתוח ההתיישבות היהודית יהא ערך לאומי, המחייב את המדינה לפעול באופן אקטיבי לעידודה, לקידומה ולביסוסה. מעמד מיוחד זה, המבוסס על תפיסת עליונות יהודית, בעלות יהודית על הקרקע ועל המדינה ואפליה על בסיס לאום בין האזרחים היהודים לערבים במדינה, יביא בסופו של יום, ותוך זמן קצר, להחמרה ולהחרפה באפליה הממסדית והמתמשכת, המעשית, הממשית ומרחיקת הלכת בחלוקת הקרקע והמשאבים במדינה בין היהודים לערבים. הוא יהפוך את האפליה לערך מערכי השיטה המשפטית והנורמטיבית בישראל, ויפגע באופן חסר תקדים בזכויות הבסיסיות של המיעוט הערבי בישראל לשוויון, לדיור, לקרקע, לבריאות, לחינוך, והחשוב מכל: לכבוד ולחיים

בכבוד.

לאור האמור, אנו קוראים לכם לפעול לביטול חוק הלאום, ולקידום חוקים שיחזקו את אופייה הדמוקרטי של מדינת ישראל, ובראש ובראשונה את הזכות הבסיסית לשוויון של כל אזרח במדינת ישראל, ושל האזרחים הערבים בפרט.

2. הנגשת שירותים בשפה הערבית

האגודה לזכויות האזרח פועלת מזה שנים רבות מול משרדי ממשלה, רשויות מקומיות וגופים ציבוריים הפועלים מטעמים, למען הנגשת כלל השירותים הציבוריים והממשלתיים לאזרחים הערבים בשפה הערבית. חרף ההתקדמות המבורכת שחלה בשנים האחרונות בעניין זה, והזמינות ההולכת ומתרחבת של שירותים ממשלתיים וציבוריים בשפה הערבית, בדיקה פשוטה של המצב בשטח מלמדת כי הדרך להנגשת כלל השירותים הציבוריים לאזרחים הערבים עוד ארוכה, והפערים בין הנגישות של אזרחים יהודים וערבים לשירותים ממשלתיים וציבוריים בסיסיים כגון שירותי חינוך, תחבורה, רווחה, בריאות ועוד, עדיין גדולים ודורשים טיפול יסודי ומיידי.

כך למשל, רק לאחרונה פנתה האגודה לשירות התעסוקה הישראלי בדרישה להנגשת כלל השירותים שעליהם אמון שירות התעסוקה, הן בלשכות התעסוקה הפרוסות ביישובים רבים, והן השירותים המקוונים, בשפה הערבית. בין היתר דרשנו כי יתורגמו לשפה הערבית כל הטפסים החיוניים לצורך קבלת קצבאות ושירותים משירות התעסוקה, וכי תתאפשר לדורשי השירות הערבים לקבל מענה לפניותיהם בשפה הערבית.

אין צורך להכביר מילים אודות חשיבות ההנגשה של כלל השירותים הממשלתיים לאזרחים הערבים במדינה. המצב הקיים היום, שבו שירותים ממשלתיים בסיסיים וחיוניים אינם מוגשים לאזרחי המדינה הערבים ואינם זמינים בשפה הערבית, מהווה אפליה על רקע לאום, ופוגע ביכולתם לממש את זכויותיהם ולקבל את השירותים המגיעים להם.

זמינות של שירותים וטפסים בשפה הערבית היא היבט קריטי בהגנה על זכותם של האזרחים הערבים לשוויון בכלל, ולהנאה שווה מן השירותים שנותנת כל רשות ורשות בפרט.

לאור האמור, ולשם הנגשת כלל השירותים הממשלתיים לאוכלוסייה הערבית, אנו פונים אליכם בבקשה שתפעלו לחייב את כלל המשרדים הממשלתיים והגופים הציבוריים בישראל, הן בחקיקה והן בכל דרך אחרת, להנגיש את שירותיהם בשפה הערבית.

3. אישור כללים המסדירים ניתוק אספקת מים לצרכנים על ידי חברת מקורות

המים אינם מצרך ככל המצרכים, אלא משאב שבלעדיו אין חיים. הזכות למים היא זכות יסוד הנגזרת מהזכות לחיים, מהזכות לכבוד ומהזכות לבריאות. הדין בישראל מתייחס למים בראש ובראשונה כטובין ציבוריים, שהגישה המספקת אליהם מוגנת כזכות יסוד חוקתית.

חוק תאגידי מים וביוב, התשס"א-2001 כולל הוראה מפורשת בדבר חובת רשות המים להתקין כללים, אשר רק על פיהם רשאים יהיו תאגידי המים והביוב לנתק צרכנים מאספקת מים. סעיף 39

לחוק קובע כי בהיעדרם של כללים, ניתוק או צמצום אספקת מים הם אסורים.

את מלאכת קביעת הכללים להפסקה או לצמצום של מתן שירותי מים הטיל המחוקק על מועצת הרשות הממשלתית למים ולביוב באישור ועדת הכלכלה של הכנסת. בשנת 2015 נקבעו ואושרו על ידי ועדת הכלכלה של הכנסת כללים המסדירים באופן אחיד ומחייב את התנאים להפסקת אספקת המים לצרכנים (כללי תאגידי מים וביוב) ניתוק אספקת מים, (התשע"ה-2015).¹

בשנת 2017 נקבעו כללים נוספים, כללי המים (קביעת תנאים ברישיון) (ניתוק אספקת מים), תשע"ח-2017, החלים על ספקי מים ברישיון, שאינם תאגידי מים וביוב, ונועדו להשלים את ההסדרה של ההליכים לביצוע פעולות ניתוק מים באמצעות קביעתם כתנאי ברישיון² ("הכללים").

לעומת זאת, מעולם לא נקבעו כללים המסדירים את הסמכות לניתוקה של קבוצת צרכנים שלמה מהחיבור למים, או אף את צמצום אספקת המים באופן גורף ומתמשך כסנקציה קולקטיבית המוטלת על ידי חברת מקורות על תושבי יישוב שלם, ללא קשר לאחריותו של כל צרכן לחוב, ליכולתם או לנזקקותם הכלכלית או ליכולתם לפעול לשינוי המצב בזמן הניתוק, וזאת ביישובים שטרם הצטרפו לתאגיד מים.

היעדר כללים המסדירים את אופן הפעלת סמכותה של חברת מקורות לנתק יישובים שלמים ממים, וזאת עקב חובות של המועצה המקומית לחברת מקורות, וחרף העובדה שהחוב אינו חוב אישי של התושבים, יוצר מצב אבסורדי, שבו הכללים לניתוק יחידים ממים יותר נוקשים מהכללים לניתוק קולקטיבי של יישובים שלמים.

אנו קוראים לכם לפעול לקביעת כללים חדשים אשר יסדירו, כמפורט לעיל, גם את סמכותה של חברת מקורות לנתק יישובים שלמים ממים, בדומה לכללים הקיימים והחלים על תאגידיים.

4. קידום תכנון בחברה הערבית ומאבק בהשלכות של חוק קמיניץ

ביום 19.6.2016 התקבלה החלטת ממשלה 1559³ העוסקת בחיזוק אכיפת דיני התכנון והבנייה, והמתבססת, כאמור בפתיח להחלטה, על דוח "הצוות להתמודדות עם תופעת הבנייה הבלתי חוקית" (דוח קמיניץ).⁴ במסגרת ההחלטה ניתנה הנחיה לגורמים שונים בממשלה – בדרג הפוליטי והמקצועי – לפעול בדרכים שונות, ובין היתר על ידי תיקוני חקיקה, "לחיזוק אכיפת דיני התכנון והבנייה וטיפול בהפרות ופלישות במקרקעי ציבור" במדינה, ובפרט ביישובים הערביים.

בהתאם לכך פורסם ביום 30.6.2016 תזכיר חוק התכנון והבנייה, הכולל מספר הצעות לתיקון חוקים קיימים, שהפך, בתאריך 1.8.2016, להצעת חוק ממשלתית. ההצעה התקבלה בכנסת ביום 25.4.2017 כחוק התכנון והבנייה (תיקון מספר 116), התשע"ז-2017. (להלן: "התיקון", "החוק החדש").

¹ כללי תאגידי מים וביוב) ניתוק אספקת מים, (התשע"ה-2015).

² הכללים

³ החלטת ממשלה 1559

⁴ דו"ח קמיניץ

בעקבות החוק נכנסו לתוקף, בחודש נובמבר האחרון, תקנות העבירות המנהליות (קנס מינהלי – תכנון ובניה), התשע"ז-2017, שהתקינה השרה איילת שקד ואישרה ועדת הפנים ואיכות הסביבה, ואשר נכתבו בהתאם וכנדרש בחוק.

משבר הדיור והמצוקה התכנונית ביישובים הערבים היא עובדה שפשוט אי אפשר להתעלם ממנה. הבנייה ללא היתר ביישובים ערביים, במרבית המקרים, היא לא מבחירה, אלא בליט ברירה – תולדה של הזנחה ארוכת שנים של השלטונות שהובילה למציאות תכנונית קשה באותם יישובים, המאופיינת בתכנון לקוי, במוגבלות בשטחי שיפוט ובמרחבי תכנון, בצפיפות דיור גבוהה, בהיעדר פתרונות דיור ותשתיות ועוד.

אחד המאפיינים הברורים של החוק החדש הוא ההחמרה בענישה על עבירות תכנון,⁵ שבאה לידי ביטוי בתקנות העבירות המנהליות. החמרת הענישה על עבירות הבנייה באופן שנקבע בתקנות העבירות המנהליות, ללא כל התחשבות בנסיבות התכנוניות שבמסגרתן נעשית הבנייה ללא היתר, ובפרט – בנסיבות המיוחדות של בנייה ללא היתר בחברה הערבית, הוסיפה עוול על עוול, והפכה אנשים נורמטיביים לעבריינים בעל כורחם.

עמדתנו היא כי תיקונים לחוק התכנון והבנייה ולחוקים אחרים, וכן תקנות המותקנות מכוחם, שנועדו להגביר ולהחמיר אכיפה של חוקי התכנון והבנייה, צריכים לבטא את מטרת חוק התכנון והבנייה, שאינו עונשי במהותו, ואת הקשר ההדוק בין הפעלת סמכויות אכיפה וענישה על ידי הרשויות, לרבות הוצאת צווי הריסה מנהליים וביצועם, לבין מילוי חובותיהם החוקיות הראשוניות של מוסדות התכנון ושל גופים מנהליים אחרים להניח מסגרת תכנונית ראויה, המאפשרת בנייה חוקית בהתאם לצרכי הדיור של האוכלוסייה.

לאור האמור, **אנו קוראים לכם לפעול לתיקון חוק התכנון והבנייה ותקנות העבירות המנהליות שהותקנו מכוחו, באופן שיצמצם את השלכות מרחיקות הלכת של חוק קמיניץ על הריסות בתים בחברה הערבית.**

5. הנחת תשתית תכנונית ויצירת פתרונות תכנוניים עבור הכפרים המוכרים בנגב

כשליש מהאוכלוסייה הערבית בנגב, כ-80,000 בני אדם, מתגוררת ב-35 כפרים בדוויים, שמדינת ישראל מסרבת להכיר ברובם ולהסדירם תכנונית ו/או מוניציפלית. רובם המכריע של כפרים אלו היה קיים לפני הקמת מדינת ישראל, וחלקם נוצר בשנות החמישים, שעה שזרועות המדינה העבירו אוכלוסייה בדוויית מטריטוריות שהיו מסורתית בבעלותם ו/או בהחזקתם, לשטח מצומצם יותר בצפון מזרח הנגב, המכונה אזור הסייג. שאר האוכלוסייה, כ-170,000 תושבים, מתגוררים בשבע העיירות הבדוויות שהוקמו לאחר הממשל הצבאי, וב-11 יישובים אשר הוכרו באופן פורמלי אך טרם הוסדרו תכנונית.

⁵ גם לפי חוק התכנון והבניה הקיים מוטלים קנסות כבדים על משפחות שמתגוררות במבנים שנבנו ללא היתר ביישובים הערביים. הקנסות, שמתחדשים שוב ושוב, יוצרים עול כלכלי כבד על המשפחות, ומובילות למצב בו הן נאלצות לבחור בין שתי חלופות גרועות: להישאר בבתיהם ולסבול ממצוקה כלכלית קשה, או לוותר על הבית – על הזכות הבסיסית לקורת גג.

מצבם של 11 הכפרים אשר מרכיבים את המועצות האזוריות אל קסום ונווה מדבר, שקיבלו הכרה לפני למעלה מעשור, אינו שונה בהרבה ממצבם של הכפרים הלא מוכרים. הם עדיין סובלים ממחסור בשירותים ובתשתיות כבישים וחיבור לחשמל ומים, ואפשרויות הפיתוח שלהם מוגבלות. גם לאחר ההכרה, ובשל התעכבות הליכי התכנון ביישובים, לתושבים אין אפשרות להוציא היתרי בנייה, וכתוצאה מכך חלק מהריסות הבתים שבוצעו בשנה האחרונה התרחשו בכפרים המוכרים.

לעמדתנו, התושבים אינם צריכים להמתין שנים כה רבות עד להתקדמות הליכי התכנון והבנייה שתאפשר שירותים חיוניים, לרבות חיבור לרשות החשמל והמים, בניית כבישים ראויים והסדרה חוקית של הבנייה שתאפשר בנייה חוקית בהתאם לצורכי הדיור של האוכלוסייה. האוכלוסייה הערבית הבדווית בנגב זכאית ליהנות מכל השירותים והתשתיות המוצעים ביישובים יהודיים.

לאור האמור, אנו קוראים לכם לפעול למען קידום הליכי התכנון ביישובים.

6. קידום הכרה בכפרים הלא מוכרים בנגב

האוכלוסייה הבדווית בנגב מופלית לרעה ביחס לאוכלוסייה היהודית. חוסר שוויון זה תועד במחקרים שונים ואושר בפסקי דין, בהחלטות ממשלה, בדוחות מבקר המדינה ובמסמכים רשמיים אחרים. אחד התחומים הבולטים ביותר של אפליית האוכלוסייה הערבית הוא בהקצאת משאבי קרקע, תכנון ודיור. בעוד המדינה מקימה בנגב עשרות יישובים יהודיים כפריים ועשרות חוות בודדים ברוב חלקי הנגב, האוכלוסייה הבדווית עדיין נתונה למדיניות של ריכוז בצפון מזרח הנגב, ניתוק מאורח החיים הכפרי ושליטת זכויות בקרקע. מדיניות הממשלה בכל הנוגע להתיישבות הבדווים התאפיינה תמיד ועודנה מתאפיינת באפליה תכנונית בוטה, שבאה לידי ביטוי בתוכניות המתאר המסדירות התיישבות זו. בעוד שהמדיניות הנהוגה ביחס לאוכלוסייה היהודית בנגב היא מדיניות של פיזור אוכלוסין, המדיניות ביחס לבדווים היא של ריכוז בשטח מצומצם עד כמה שניתן, תוך שלילת זכותם להתגורר בכפריהם כחוק ולשמור על אורח חייהם.

בהתאם לכך, האגודה לזכויות האזרח מלווה מספר קהילות ברחבי הנגב בתהליכי הכרה והסדרה תכנונית עבור כפריהם. כך למשל מזה שנים רבות אנו מלווים את תהליך ההכרה והתכנון של הכפר הלא מוכר **ואדי אלנעם**, מערבית לעיירה שגב שלום, המונה כ-14,000 איש. מדובר בכפר הערבי הלא מוכר הגדול ביותר בנגב. הוא הוקם בשנות החמישים, כאשר תושבים בדווים מהנגב הועברו אליו בהוראת הממשל הצבאי. מאז ועד היום נחשב היישוב ל"זמני", והוא אינו מחובר לתשתיות המים, החשמל, הביוב, הטלפון והתחבורה. התושבים משועים לפתרון תכנוני, ומקיימים זה שלושה עשורים משא ומתן להכרה תכנונית ביישובם כיישוב כפרי חקלאי עצמאי. למרות כל הניסיונות, הפתרון היחיד שהוצע להם הוא דרומית לשגב שלום, כשכונת מגורים צפופה. בעניין זה הוגשה עתירה לבג"ץ, שהיווה בסיס לחידוש הליך המשא ומתן בין התושבים לבין רשויות המדינה לקידום פתרון מוסכם. בעקבות העתירה קודמה הצעת החלטת ממשלה, שהכירה בכפר כיישוב עצמאי אך שבה והציעה פתרון זהה לפתרון שנגדו עתרו התושבים, ושאין בו בכדי לענות על צורכי הקהילה בוואדי אלנעם ועל אורחות חייה. האגודה ממשיכה ללוות את התושבים בהליך התכנון וקביעת הגבולות, שישפיעו באופן ישיר על אופי הכפר.

דוגמת ואדי אלנעם מדגימה כיצד הכרה בכפרים במיקומם הנוכחי עדיפה על תכניות ממשלתיות

בעבר ובהווה, המבוססות על העברה של עשרות אלפי בני אדם. אנו מבקשים כי תפעלו בכדי לשים קץ למצוקת הכפרים הלא מוכרים, תוך אימוץ פתרון המבוסס על שוויון אזרחי, כיבוד זכויותיה של האוכלוסייה הבדווית והכרה ב-35 הכפרים הלא מוכרים במקומם הנוכחי על בסיס אמות מידה תכנוניות ואובייקטיביות.

7. הקמת מכרה פוספטים

במרץ 2018 אישרה הממשלה תוכנית להקמת אתר לכריית פוספטים, המתוכנן לקום על שטח של הכפר אלפורעה ובמרחק של 1.5 ק"מ מבית הספר של היישוב. התוכנית זכתה להתנגדות רבה מצד התושבים בנגב, בראש ובראשונה בשל הסיכונים הבריאותיים הצפויים להשפיע על האוכלוסייה המתגוררת באזור, אך כאמור, יש בה כדי להשפיע באופן חמור במיוחד על האוכלוסייה הבדווית המתגוררת במקום. קידום התוכנית ממשיך את המדיניות התכנונית המפלה, המתעלמת מקיומם של ארבעה כפרים ערבים-בדווים באזור המדובר, שהם כפרים היסטוריים שהיו קיימים במקום זה עוד מלפני קום מדינת ישראל. במקרה של אלפורעה, המדובר בכפר ערבי-בדווי שהוכר באופן רשמי על ידי המדינה כבר בשנת 2006 (במסגרת תוכנית מתאר מחוזית חלקית-תמ"מ/59/14/4), ולמרות זאת תוכנית המתאר ליישוב מתעכבת כעשר שנים בשל המחלוקת סביב תוכנית שדה בריר. בפועל מצבו התכנוני של הכפר לא השתנה כלל מאז ההכרה הרשמית בו, ותושביו סובלים מחוסר פיתוח תשתיות חמור (העדר כבישים, מים, חשמל ביוב וכו') ומהיעדר כל אפשרות לבנייה כחוק, וכתוצאה מכך – מהריסות בתים. גם הכפר הסמוך אלזערורה מיועד על פי תוכנית המתאר למטרופולין באר שבע כשטח שבו ניתן לתכנן יישוב עבור תושבי המקום, אך תוכנית כזו, להסדרה התכנונית של הכפר, איננה מקודמת.

לאור כל האמור לעיל, **אנו פונים אליכם על מנת לפעול נגד יישום תוכנית שדה בריר**, שעלולה להיות הרת אסון לכלל תושבי האזור, לרבות לתושבי הכפרים המתגוררים בשטח התוכנית, הן מבחינה סביבתית-בריאותית והן מבחינה תכנונית.

8. הפעלת תחבורה ציבורית בכפרים הלא מוכרים

35 הכפרים הלא מוכרים בנגב נמצאים הן בשטחים גליליים (שטחים שאינם בתחום השיפוט של רשות מקומית כלשהי) והן בשטחים מוניציפליים של רשויות שונות: עיריית רהט, עיריית באר שבע, עיריית ערד, עיריית ירוחם, המועצה המקומית עומר, המועצה האזורית בני שמעון והמועצה האזורית רמת הנגב. בהיעדר שירותים בסיסיים בתחום כפריהם, נאלצים התושבים, צעירים וזקנים, נשים וגברים, לעזוב את כפריהם מדי יום לצורך קבלת שירותים בסיסיים – כגון שירותי בריאות, חינוך, ורווחה, בנוסף לתעסוקה, במוקדי ערים אחרים ומרוחקים. משימה זו הופכת לבלתי אפשרות בהיעדר תחבורה ציבורית בסיסית ונגישה. בהקשר זה נדגיש, כי על אף שמציאות החיים הקשה בכפרים הלא מוכרים בנגב משפיעה על כלל האוכלוסייה הבדווית בנגב, נשים הן הנפגעות העיקריות, שכן הן נמצאות לרוב בסביבה הביתית ונאלצות להתמודד עם תוצאותיה הישירות של היעדר גישה למימוש זכויותיהן הבסיסיות. **מצב זה יוצר פגיעה כפולה ומכופלת, שכן**

הפגיעה בזכותם של תושבי ותושבות הכפרים הלא מוכרים לשוויון בניידות, לחופש תנועה ולנגישות לשירותים בסיסיים, מובילה לקשיים רבים וגוררת פגיעה בזכויות בסיסיות אחרות כגון הזכות לבריאות, לתעסוקה, לחינוך, ולגישה למוסדות ציבור ולגופי שלטון. זאת ועוד, הצורך בהבטחת נגישותם של תושבות ותושבי הכפרים הלא מוכרים לשירותים ציבוריים מקבלת משנה חשיבות לאור העובדה שהיישובים הבדווים הערבים בנגב סובלים מזה עשרות שנים מאפליה באספקת שירותים עירוניים וציבוריים למיניהם. הזנחה זו מביאה להדרה חברתית וכלכלית של החברה הערבית ממרחבים ציבוריים, ופוגעת בזכות לשוויון. התחבורה הציבורית היא אמצעי בסיסי המאפשר לתושבי הכפרים לממש שירותים.

לאור כל האמור לעיל, **אנו מבקשים כי תפעלו להנגשה דחופה של תחבורה ציבורית לתושבי ולתושבות הכפרים הלא מוכרים, על מנת לאפשר להם לממש את זכויותיהם הבסיסיות ביותר.**

9. תכנית להשכלת מבוגרים

במסגרת תכנית החומש לפיתוח חברתי-כלכלי של האוכלוסייה הבדווית בנגב (2012-2016), שהתקבלה בהחלטת ממשלה 3708, הוקצו תקציבים לטובת הפעלת תוכנית שמטרתה "השלמת השכלה למבוגרים" ביישובים הבדווים בנגב, ואשר עלותה הסתכמה בסכום של כ-2.2 מיליון ש"ח לשנה. התוכנית הופעלה במשך חמש השנים האחרונות, במסגרתה נפתחו 99 כיתות ולמדו בה כ-1,950 משתתפים, רובן נשים. התוכנית מאפשרת ללומדות בה לסיים 12 שנות לימוד, ובסיומה מתאפשר לנשים להמשיך להכשרה תעסוקתית או למכינה קדם אקדמית. עם סיום יישומה של תוכנית החומש לא נמצא תקציב נוסף להמשך הפעלת התוכנית, והוחלט על סגירתה. אולם, ובשל לחץ ציבורי וקמפיין ארצי מקיף, נמצאו מקורות מימון שאושרו בנובמבר 2018 והביאו להמשך הפעלת 15 כיתות, וזאת עד לסוף שנת 2019.

חוסר השכלה הוא חסם משמעותי בפני נשים המבקשות להשתלב במערך התעסוקה, ותוכנית זו מאפשרת הזדמנות משמעותית לנשים בדוויות המעוניינות ללמוד ולהתקדם. על כן, **נבקשכם לפעול למען הבטחת המשך המימון של התכנית לשנים הבאות.**

בכבוד רב ובברכה,

דבי גילד-חיו, עו"ד	סנא אבן ברי, עו"ד	רג'ד ג'ראיסי, עו"ד
מקדמת מדיניות וחקיקה	היחידה לקידום זכויות	מנהלת יחידה לקידום
	המיעוט הערבי	זכויות המיעוט הערבי